

סוריה והג'יהאד העולמי – משחק כפול ומסוכן

אמיר קוליק ויורם שוייצר

מאז שנות השישים של המאה העשרים השתמש המשטר הסורי בטרור ככלי לקידום מטרותיו בזירה הפנימית והאזורית. פעילות הטרור הסורית כללה מגוון צעדים, החל מהתנקשות ביריבים מבית ומחוץ וכלה בפגיעה ביעדים ישראליים, יהודיים ומערביים ברחבי העולם. הטקטיקה אותה נקטה סוריה לאורך השנים השתנתה בהתאם לצרכים ולנסיבות. כך, לעיתים, הפעיל המשטר בדמשק את סוכניו־שלו לביצוע פיגועים ולעיתים הפעיל "ארגוני שליח", דוגמת אל-צאעיקה. במקרים אחרים הוא הגיש סיוע צמוד לארגונים שונים ששירתו את האינטרסים שלו, כמו פתח־המועצה המהפכנית של אבו נידאל והחזית העממית־המפקדה הכללית בפיקודו של אחמד ג'בריל. בפעמים אחרות הסתפק המשטר הסורי בסיוע פסיבי לארגוני טרור פלסטינים, כגון החזית העממית לשחרור פלסטין, ואף לארגוני טרור זרים, דוגמת ה־פ.ק.ק. הכורדי והצבא האדום היפני. ארגונים אלה זכו למקלט בסוריה והשתמשו בה כבסיס יציאה לפעילותם בחוץ לארץ.¹

מדיניות זו של סוריה, שהחלה בימיו של חאפז אל-אסד, ממשיכה לשמש גם את בנו, בשאר אל-אסד. עם זאת, תחת שלטונו של בשאר מתמקדת סוריה בסיוע עקיף לארגון חזבאללה ובסיוע פסיבי בעיקרו לארגוני הטרור הפלסטינים, ובראשם החמאס והג'יהאד האסלאמי. ארגוני הטרור הזרים, שפעלו בעבר בסוריה, התבקשו לעזוב את המדינה. בנוסף לכך, המשטר הסורי נמנע לפי שעה מביצוע פעולות טרור באמצעות סוכניו־שלו. יוצאת מכלל זה היא התייחסותה של סוריה ללבנון, שם היא אינה מהססת לחסל את יריביה הפוליטיים. השינוי במדיניות הסורית ביחס להפעלת טרור נבע בעיקר מהסיכונים הבינלאומיים הכרוכים במעורבות ישירה בפיגועים. מאז פיגועי ה־11 בספטמבר 2001, היה ברור גם למשטר הסורי, כי ביצוע פעולות טרור עלול להיתקל בתגובה קשה מצד הזירה הבינלאומית.

אמיר קוליק, חוקר במכון למחקרי ביטחון לאומי
יורם שוייצר, חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי

חלק חשוב בתמיכה הסורית בטרור מהווה הסיוע העקיף שהמשטר הסורי מגיש לגורמי הג'יהאד העולמי. אלה אינם מופעלים אמנם על ידי דמשק ישירות כ"ארגוני שליח" לביצוע פיגועים, אך זוכים לחופש פעולה יחסי בסוריה ולאפשרות לפעול משטחה נגד יריבי המשטר הסורי. עיראק מהווה כיום הזירה העיקרית בה פועלים גורמי הג'יהאד העולמי החוסים בסוריה ובמידה פחותה יותר גם בלבנון. מאמר זה מציג את קשריה של סוריה עם גורמי הג'יהאד העולמי ובוחן את התועלות והסיכונים הטמונים בקשרים אלה עבור משטרו של בשאר אל-אסד. המאמר מאיר במיוחד את השימוש שעושה סוריה ב"קלף התמיכה בטרור" כחלק מניסיונה לבסס את מעמדה האזורי והבינלאומי.

קשרי סוריה והג'יהאד העולמי

בעקבות כיבוש עיראק על ידי ארצות הברית ובעלות בריתה בשנת 2003 הפכה מדינה זו, לצד אפגניסטאן, לזירת הפעילות המרכזית של גורמי הג'יהאד העולמי. על רקע זה בולט מקומה של סוריה כמדינת המעבר החשובה ביותר לתנועת מתנדבים שביקשו להילחם בכוחות הזרים בעיראק. אינטרסים היסטוריים לצד אינטרסים פוליטיים עכשוויים (היותה של סוריה חלק ממחנה המתנגדים להשפעה האמריקאית באזור – מה שמכונה על ידי ארצות הברית "ציר הרשע"), הפכו את המשטר בדמשק לגורם חשוב בסיוע ללוחמי הג'יהאד העולמי הרבים שזרמו לעיראק. לצד הזירה העיראקית, מגלה סוריה מעורבות גם בפעילותם של גורמי הג'יהאד העולמי בלבנון. נסיגתה של סוריה משם בשנת 2005 לא הביאה לשינוי בתפיסתה את לבנון כ"חצר האחורית" שלה. לפיכך, לצד שלל פעילויותיה ב"ארץ הארזים", היא שומרת על קשר עם גורמי הג'יהאד הפועלים במדינה זו ומפקחת עליהם ברמה זו או אחרת. תמיכתה של סוריה וקשריה עם גורמי הג'יהאד העולמי מתמקדים, אפוא, כיום בשתי זירות אלו – עיראק ולבנון.

שטחה של סוריה הפך לצומת מרכזי של פעילי הג'יהאד העולמי בדרכם לעיראק להילחם בכוחות האמריקאיים

מול הזירה העיראקית

בשנים האחרונות הפכה סוריה עורף לוגיסטי עבור גורמי הג'יהאד העולמי בעיראק. שטחה של סוריה הפך לצומת מרכזי לתנועה של פעילי הג'יהאד העולמי בדרכם לעיראק להילחם בכוחות האמריקאיים שם. במסגרת זו מתנהלת בתחומה של סוריה פעילות לוגיסטית נרחבת, הכוללת, בין השאר, אספקה של דרכונים סוריים מזויפים לאנשי הג'יהאד העולמי.² בנוסף, סוריה גם התירה לפעילים מרכזיים של אל-קאעדה בעיראק להשתמש בשטחה כבסיס להעברת אמצעי לחימה ומימון. חשיפה פומבית לפעילות זו ניתנה בעקבות חיסולו של בדראן אל-מאזדי (אבו

רדיה), פעיל לוגיסטי בכיר של אל-קאעדה בעיראק, בפעולת קומנדו של חיילי כוח דלתא האמריקאי בכפר הסורי סוכריה, הסמוך לגבול עם עיראק, ב-26 באוקטובר 2008. לטענת גורמי מודיעין אמריקאיים, אבו רדיה פעל בסוריה מספר שנים והבריח כספים, נשק ולוחמים בשירותו של אבו מצעב אל-זרקאוי, מפקד אל-קאעדה בעיראק. משנהרג אל-זרקאוי בשנת 2006, המשיך אבו רדיה לפעול תחת מחליפו, אבו איוב אל-מצרי. לדברי האמריקאים, אבו רדיה היה מארגן ללוחמי הג'יהאד דרכונים מזויפים, מדריך אותם, מספק להם בתי מסתור, וכן מעביר להם נשק ואספקה. הוא גם דאג להם למגורים בדמשק ובעיר הנמל לאד'קיה, כשהוא מסתייע בקציני מודיעין סוריים. לאחר העברת המתנדבים לעיראק, היו אנשיו של אבו רדיה בצד המזרחי של הגבול ממשיכים לדאוג להם מבחינה לוגיסטית. מתנדבי הג'יהאד העולמי, בהם טיפל אבו רדיה, הגיעו ממדינות שונות באזור, ובכללן: מרוקו, לוב, אלג'יריה, מצרים, סודאן, סעודיה ותורכיה.³

גורמי צבא אמריקאיים ציינו, כי מלבד התמיכה הלוגיסטית שגורמי הג'יהאד העולמי קיבלו בסוריה, באשר אל-אסד מתיר לפעילי אל-קאעדה להתאמן במדינה.⁴ כתב ה"סנדיי טיימס", שביקר בכפר סוכריה, מקום פעולתו של אבו רדיה על גבול סוריה-עיראק, ציטט מנהיג מקומי שהסביר לו, כי כולם בכפר ידעו שאנשי הג'יהאד העולמי פועלים באותו אזור: "אתה יכול לעיתים קרובות לשמוע יריות סמוך לגבול, שמקורן אינו בהתנגשויות אלא באימוני הפעילים... ישנם אזורים לאורך הגבול אותם סגר שירות הביטחון הסורי, ושם אני חושב נמצאים הג'יהאדיסטים. מאזורים אלה קיימת הגישה הטובה ביותר לעיראק".⁵ על פי גורמים אמריקאיים בכירים, סוריה, וכן איראן, מספקות לרשתות אל-קאעדה בעיראק חומרים לייצור מטעני נפץ ומסייעות להן לשפר את איכות המטענים.⁶

למרות אינספור פניות אליה סוריה לא הצליחה או לא רצתה להפסיק את זרם המתאבדים הסונים בדרכם לעיראק

עד לאחרונה הייתה סוריה המקור העיקרי ממנו הגיעו מתאבדים לעיראק. בשנת 2007 טענו מקורות צבאיים אמריקאיים, כי "85-90 אחוזים מהמחבלים המתאבדים בעיראק נכנסו אליה דרך סוריה", וכי למרות אינספור פניות אליה סוריה לא הצליחה או לא רצתה להפסיק את זרם המתאבדים הסונים לעיראק.⁷ לפי אותם מקורות,

במהלך שנת 2008 אמנם השתפר המצב וזרם המתאבדים החודרים מסוריה לעיראק פחת משמעותית, אולם מציאות זו הייתה תוצאה של פעילות המוצלחת של כוחות עיראקיים וכוחות הקואליציה לאורך הגבול עם סוריה, ולא פועל יוצא של פעילות סורית.⁸

מול הזירה הלבנונית

מעורבותה של סוריה בפעילותם של ארגוני טרור בלבנון ברורה ומובהקת פחות מאשר בעיראק. בלבנון פועלות כיום מספר קבוצות סוניות פונדמנטליסטיות, המשלבות פעילים לבנוניים ופלסטיניים, וכן זרים שהתאמנו ולחמו באפגניסטאן, בעיראק ובזירות אחרות בעולם בהן פעיל הג'יהאד העולמי. קבוצות אלו מרוכזות בשני אזורים גיאוגרפיים עיקריים: האחד, מחנות הפליטים הפלסטיניים בדרום ובצפון לבנון, המהווים מעין שטח חוץ-טריטוריאלי, בו נמנעים בדרך כלל כוחות הביטחון המקומיים מלפעול. אזור גיאוגרפי שני בו קיימת נוכחות אסלאמית פונדמנטליסטית הוא העיר טריפולי שבצפון המדינה, בה חיה קהילה סלפית גדולה. קהילה זו הוציאה מקרבה עשרות פעילים להילחם בעיראק ובאפגניסטאן נגד כוחות הקואליציה.

בדומה למצב בגבולה עם עיראק, מאפשרת סוריה לגורמי הג'יהאד העולמי תנועה חופשית לשטח לבנון וממנה. בה-בעת, מסייעת סוריה, ככל הנראה, במידה זו או אחרת, גם לגורמים אסלאמיים אחרים בלבנון. על פי מקורות לבנוניים, דמשק סייעה לקבוצת פונדמנטליסטים בשם פתח אל-אסלאם, אם כי אופי הסיוע ומידת הקשר בין הארגון ובין סוריה אינם ברורים. גורמים בביירות האשימו את המודיעין הסורי בסיוע להתחזקות הארגון באזור, בעת הקרבות שניהל צבא לבנון עם חברי הקבוצה במחנה הפליטים נהר אל-בארד בקיץ 2007. האשמות אלו חזרו כמה פעמים מאז.¹⁰

המשחק הסורי הכפול – רווחים וסיכונים

המשחק הסורי הכפול מעניק לדמשק כמה רווחים חשובים: הוא משמש כלי להטרדת הכוחות האמריקאים בעיראק ואמצעי להמחשת חשיבותה של פעילות סורית מונעת. סוריה רואה בנוכחות האמריקאית על גבולה המזרחי איום משמעותי, הנובע מחשש שארצות הברית תפעיל את כוחותיה נגדה, או תאיים על המשטר בה, לנוכח המחלוקות הקשות השוררות בין שתי המדינות. על רקע תחושת הנחיתות הסורית מול עוצמתה של ארצות הברית, מהוות פעילות הטרור, הגרילה וההתקוממות שמנהלים נגדה גורמי הג'יהאד העולמי בעיראק, כלי חשוב בידי סוריה להקזת דמם ולהתשתם של כוחות צבא ארצות הברית שם. בה בעת, מקיימים גורמים סוריים שיתוף פעולה מודיעיני עם וושינגטון, ובכלל זה בסוגיית הג'יהאד העולמי, באופן המאפשר לסוריה לאותת ואף להמחיש את רצונה הטוב כמסייעת למלחמת הקואליציה הבינלאומית נגד הטרור. על פי גרסת פקידים אמריקאיים, שיתוף פעולה כזה מתקיים בין ארצות הברית לסוריה באופן שוטף, והתבטא, בין השאר, בתיאום ביניהן סביב הפשיטה שביצעו כוחות קומנדו אמריקאיים על הכפר הסורי סוכריה שבגבול עם עיראק, באוקטובר 2008.¹¹

סוריה מפיקה גם רווחים מדיניים ותדמיתיים, באמצעות השתתפות בפורמים בינלאומיים לייצוב עיראק. השתתפות סוריה בפורומים אלה מאפשרת לה להציג עצמה כשותפה פעילה חיובית במאבק בטרור העולמי. כך, למשל, השתתפה סוריה בוועידה הבינלאומית לדיון בסוגיה העיראקית שנערכה בשארם א-שייח' באפריל 2007, ואף אירחה ועידה דומה בדמשק בנובמבר 2008. אירועים דיפלומטיים אלה נוצלו על ידי סוריה כחלק ממאמציה לשפר את תדמיתו של המשטר הסורי בעולם ולהציגו כשותף הכרחי לפתרון הבעיות בעיראק. סגן שר החוץ הסורי, פייצל מקדאד, הסביר מדיניות זו: "זה אינטרס סורי ועיראקי למנוע מעבר בלתי חוקי של הגבול. אנחנו עצרנו מאות אם לא אלפי אנשים שביקשו לעבור לעיראק. אנו תרמנו רבות ליציבות באזור זה"¹².

סוריה גם מנסה להרוויח מהצגת עצמה בפני הקהילה הבינלאומית כקורבן של טרור, בד בבד עם התרת המשך פעילות של גורמי הג'יהאד העולמי בשטחה. דוגמה בולטת בהקשר זה היא פיגוע התופת שהתרחש בדמשק ב-27 בספטמבר 2008, כאשר מכונית עמוסה בחומרי נפץ התפוצצה סמוך למתקן מודיעין סורי. כחודש לאחר מכן, ב-9 בנובמבר, שידרה הטלוויזיה הסורית וידוי טלוויזיוני, בו הודו 11 מפעילי ארגון פתח אל-אסלאם – אותה קבוצה שלטענת גורמים לבנוניים נתמכה על ידי המודיעין הסורי – כי הם שביצעו את הפיגוע. חברי הקבוצה גם סיפרו, כי מומנו על ידי סעודיה ותנועת אל-מסתקבל הלבנונית האנטי-סורית, בראשותו של סעד חריירי. המחבל המתאבד, כך סיפרו, הגיע מסעודיה, והפיגוע עצמו נועד להיות חלק מגל פיגועים ביעדי ממשל סוריים וביעדים מערביים במדינה, במטרה לערער את יציבות המשטר.¹³ פעילות של גורמים פונדמנטליסטים בצפון לבנון אף שימשה לבשאר אל-אסד עילה לאיום בהתערבות סורית צבאית אפשרית בשטח לבנון.¹⁴

סוריה מנסה להרוויח מהצגת עצמה בפני הקהילה הבינלאומית כקורבן של טרור, בד בבד עם התרת המשך פעילות של גורמי הג'יהאד העולמי בשטחה

רווח נוסף שמפיקה סוריה ממדיניותה כלפי הג'יהאד העולמי הוא חסינות, ולו זמנית, מפעילותו נגדה. ההנחה הסורית היא שפעילי הג'יהאד העולמי ושותפיו לא ירצו לפגוע בערוץ המרכזי דרכו הם חודרים לעיראק. למעשה, התקיים מעין "הסכם בלתי כתוב" בין המשטר הסורי לבין גורמי הג'יהאד העולמי, לפחות עד לפיגוע התופת בדמשק בספטמבר 2008. לפי המודיעין הישראלי, הסכם זה העניק לפעילי הג'יהאד חסינות ומעבר חופשי מסוריה לעיראק

וללבנון.¹⁵ במדיניות זו יצר לעצמו המשטר החילוני העלווי בסוריה חסינות בפני מאמצי הג'יהאד העולמי להחליף משטרים אסלאמיים חילוניים במשטרים סוניים הנוהגים על פי השריעה; הוא אף אינו מוזכר על ידי דוברי הג'יהאד העולמי בין אויביו המוצהרים.

סיוע לגורמי הג'יהאד העולמי בעיראק נותן לסוריה גם יכולת השפעה על הנעשה בשטח שכנתה. בכך היא צוברת עמדת כוח מול המשטר העיראקי החדש, מה שהופך אותה לגורם חשוב בכל פורום אזורי או בינלאומי שדן בפתרון הבעיות בעיראק. המדיניות הסורית הכפולה בנושא הג'יהאד העולמי טומנת בחובה יתרונות חשובים עבור המשטר בדמשק גם בהקשר הלבנוני. התמיכה בקבוצות הפונדמנטליסטיות בלבנון מעניקה לסוריה כלי השפעה נוספים על מהלך העניינים בזירה הפנימית שם. אמנם, סוריה תומכת באופן הדוק בחזבאללה השיעית – יריב פוטנציאלי של גורמי הג'יהאד העולמי – אך תמיכתה במקביל בג'יהאד העולמי נועדה לאפשר לה, ככל הנראה, להימנע מהסתמכות בלעדית על חזבאללה, בטווח הזמן הבינוני והארוך, אם יפרצו מאבקי כוח אלימים בלבנון בין שיעים לסונים. שמירת ערוצי השפעה הן בקרב השיעים והן בקרב הארגונים הסוניים הקיצוניים גם עשויה לחזק בעתיד את תפקידה של סוריה כמתווכת בין הצדדים, בעימות עדתי שיעי-סוני. התלקחותו של עימות מעין זה נראית כעניין של עיתוי בלבד, במיוחד אחרי דבריו של השייח' בארודי, אחד מראשי הקהילה הסלפית בטריפולי שבלבנון: "אין כל אפשרות לפיוס עם חזבאללה".¹⁶

לקשר בין סוריה ובין גורמי הג'יהאד העולמי בלבנון יש משמעות גם בהיבט המקומי של העיר טריפולי. בעיר זו מתגורר מיעוט עלווי, הקשור באופן הדוק למשטר בדמשק. במאי-ספטמבר 2008 התחוללו התנגשויות אלימות בין אנשים הנמנים על מיעוט זה ובין קבוצות סוניות פונדמנטליסטיות.¹⁷ שימור ערוץ השפעה והידברות עם חלק מגורמים סוניים אלה עשוי, לפיכך, לסייע בידי סוריה להשקיט מתיחות או התנגשויות נוספות בעתיד בין שני הצדדים.

בנוסף לכך, ובדומה לתמיכתה של סוריה בגורמי הג'יהאד העולמי בעיראק, מחזקת התמיכה הסורית בגורמים אלה בלבנון את מעמדה של סוריה כגורם אזורי רלוונטי לפתרון בעיות הביטחון שם. טיפוח גורמי הג'יהאד העולמי בלבנון מעניק לסוריה גם ערוץ פוטנציאלי נוסף לפעילות טרור נגד ישראל בגבולה הצפוני, ואולי אף במדינות אחרות הגובלות בישראל, כמו ירדן

ומצרים.

לצד יתרונות אלה, המשחק הכפול בסוגיית הג'יהאד העולמי מציב גם סיכונים למשטר הסורי. סוריה מהלכת על חבל דק שבין שותף לאויב, הן מול הזירה הבינלאומית והן ובעיקר מול ארצות הברית. כאמור, תפקידה של סוריה בהקלת פעילותם של גורמי הג'יהאד העולמי בעיראק

טיפוח גורמי הג'יהאד העולמי בלבנון מעניק לסוריה ערוץ פוטנציאלי נוסף לפעילות טרור נגד ישראל בגבולה הצפוני

ברורה לממשל האמריקאי. עד כה בחרה וושינגטון שלא להתעמת ישירות עם דמשק בסוגיה זו. יתכן כי הסיבה לכך היא שיתוף הפעולה המודיעיני החשאי בין השתיים, כמו גם חוסר רצונה של ארצות הברית לפתוח זירת עימות נוספת במזרח

התיכון. עם זאת, עצם נוכחותם של גורמי הג'יהאד העולמי בסוריה והתמיכה שהיא נותנת להם מהוות פוטנציאל להידרדרות היחסים בין ארצות הברית ובין סוריה ונותנות בידי הממשל האמריקאי עילה לפעולה אפשרית נגד בשאר אל-אסד. סיכון נוסף שסוריה לוקחת על עצמה בתמיכתה בגורמי הג'יהאד העולמי הוא של פעילות גורמי ג'יהאד אלה נגדה. בין הפונדמנטליסטים האסלאמיים לבין העדה העלווית שורר, כאמור, מתח תמידי. העלווים – עדה משולי האסלאם השיעי – נחשבים בעיני אל-קאעדה ובעלי בריתה לכופרים. יתרה מזו, הדיכוי האכזרי שהפעיל שלטונו של חאפז אל-אסד כלפי גורמים אסלאמיים קיצוניים בסוריה בשנות שלטונו, ובמיוחד הטבח שעשה בהם בשנת 1982, הותירו למעשה "חשבון פתוח" בין הגורמים הפונדמנטליסטים המקומיים לבין המשטר העלווי. מבחינת אל-קאעדה, העימות עם המשטר הכופר בדמשק והפיכתה של סוריה לזירת ג'יהאד בפני עצמה נדחים לפי שעה משיקולים פרגמטיים בלבד. עם זאת, עצם נוכחותם של אנשי ג'יהאד עולמי בסוריה מאפשרת להם היכרות אינטימית עם הזירה המקומית, יצירת קשרים עם גורמים פונדמנטליסטים מקומיים והקמת רשתות מבצעיות ולוגיסטיות. כל אלה עשויים להוות בטווח הארוך איום על יציבות המשטר בדמשק.

ואכן, לאחרונה הופכת סוגיית נוכחותם של פעילי ג'יהאד עולמי בסוריה מבעיה פוטנציאלית לאתגר מוחשי עבור השלטון בדמשק. בראשית ספטמבר 2008 נפרסו כוחות צבא סוריים גדולים לאורך גבולה הצפוני של סוריה עם לבנון ובכירים סוריים הסבירו כי הדבר נועד להדק את הפיקוח על מעבר אנשים מלבנון לסוריה. מקורות לבנוניים הוסיפו, כי סוריה מנסה לבלום מעבר פעילים פונדמנטליסטים מלבנון לערים הסוריות חומס וחמה, שהיוו במהלך שנות השמונים של המאה הקודמת מרכז לפעילותם של האחים המוסלמים נגד המשטר הסורי.¹⁸ פריסת הכוחות הסוריים על הגבול עם לבנון לא מנעה, כידוע, את פיגוע התופת בדמשק ב-27 בספטמבר 2008, בו נהרגו 17 אזרחים, וגם לא מנעה מספר התנגשויות אלימות בין כוחות הביטחון הסוריים לבין פונדמנטליסטים אסלאמיים במחנה ירמוך ובדמשק עצמה במהלך חודש אוקטובר 2008.¹⁹

גורמי הג'יהאד העולמי
מהווים אתגר ביטחוני
משמעותי לסוריה שיגבר
עוד יותר, אם סוריה תגיע
להסכם שלום עם ישראל

גורמי הג'יהאד העולמי מהווים, אפוא, אתגר ביטחוני משמעותי לסוריה כבר היום. זה עלול לגבור עוד יותר, אם סוריה תגיע להסכם שלום עם ישראל. במצב זה, עלולים גורמים פונדמנטליסטים בלבנון ובסוריה, ואפילו חזבאללה, לנסות ולבוא חשבון עם המשטר העלווי. היותה של סוריה עורף לוגיסטי לפעילות הג'יהאד

העולמי בעיראק מהווה מקור מתח מתמשך בין שתי המדינות, ולפיכך גם סיכון להמשך היחסים ביניהן. כך למשל, בעת חידוש היחסים הדיפלומטיים בין שתי

המדינות בנובמבר 2006 הצהיר שר החוץ הסורי, וליד מועלם, כי ארצו תשתף פעולה במאבק באלים בעיראק, ואילו דובר הממשלה העיראקית הגיב, כי "אנו מעוניינים שהכוונות הטובות יתורגמו למעשים בשטח".²⁰ שנתיים לאחר מכן המשיכו היחסים בין שתי המדינות להיות מתוחים. גורמים רשמיים בבגדאד הבהירו כי למרות ההתקרבות, לא יתנהלו יחסי מסחר בין המדינות, וזאת עד שדמשק תוכיח כי ביכולתה להפסיק לאכסן ולתמוך בגופי טרור.²¹ לפי שעה אין בכל אלה כדי להציב אתגר ממשי למשטר הסורי, אך נראה כי בטווח הארוך רוכשת לעצמה דמשק אויב פוטנציאלי נוסף.

סיכום

המדיניות הסורית הכפולה ביחס לגורמי טרור אינה תופעה חדשה. מאז שנות השישים של המאה הקודמת השתמש המשטר הסורי בגורמים שונים נגד יריביו בזירה המקומית, הבינערבית והבינלאומית. ארגונים כמו אל-צאעיקה, החזית העממית-המפקדה הכללית וארגונו של אבו ניד'אל שימשו לסוריה לביצוע "פיגועי שליח", בהפעלה ישירה או עקיפה, הן נגד גורמים ישראליים והן נגד משטרים ערביים יריבים, דוגמת משטר הבעת' בעיראק והמשטר ההאשמי בירדן. באופן דומה הפעילו הסורים את הארגון הפלסטיני פתח-אבו מוסא ככלי נגד יאסר ערפאת, שנוא נפשו. בנוסף סייעו לארגונים לבנוניים מקומיים, כגון חזבאללה והמפלגה הסורית הלאומית, לפעול נגד ישראל והכוחות הבינלאומיים בלבנון. כך סייעה סוריה לחזבאללה לבצע את פיגוע ההתאבדות הכפול נגד כוחות המארינס של ארצות הברית והכוח הצרפתי בבירות, בראשית שנות השמונים של המאה העשרים.

הפעלה וסיוע לארגוני טרור שונים הינם, לפיכך, חלק בלתי נפרד מכלי המדיניות בהם משתמש המשטר הסורי כדי לקדם את האינטרסים השונים שלו. יתרה מזו, בהיעדר נכסים כלכליים ואסטרטגיים משמעותיים, התמיכה בטרור שימשה ומשמשת את סוריה גם ככלי לצבירת השפעה ולהפרעה לתהליכים מדיניים שונים הנוגדים את האינטרסים שלה.

בשונה מאופי היחסים שנבעו מתמיכת סוריה בגורמי טרור בשנים עברו, הקשר בין סוריה לבין גורמי הג'יהאד העולמי כיום טומן בחובו פוטנציאל סיכון גדול יחסית עבור המשטר בדמשק. בעבר, כלל הגורמים אותם הפעילה סוריה כ"שליחיה", ראו בה משטר לאומי ערבי לגיטימי וגורם מוביל במאבק בישראל ובארצות הברית. לעומת זאת כיום, גורמי הג'יהאד העולמי להם מסייעת סוריה רואים במשטר העלווי בדמשק משטר כופר ונתעב. לפיכך, הפלת משטר זה נתפסת בעיניהם כמטרה בפני עצמה. מבחינתם, הגשמתה של מטרה זו תגיע לאחר הטיפול בסוגיות בוערות יותר, ובראשן סילוק הנוכחות האמריקאית מעיראק.

בה בעת, הקשר של סוריה עם גורמי טרור אלה מעמיד אותה בפני סכנה של תגובה אמריקאית ובינלאומית נגדה. הרומן הסורי עם אנשי הג'יהאד העולמי עשוי להתגלות, בסופו של דבר, כחרב פיפיות: מצד אחד הוא עשוי להוביל לעימות עם גורמי הג'יהאד העולמי אם ישתנו הנסיבות (פעילות סורית נגדם, הסכם שלום עם ישראל, שינוי סדרי העדיפויות של גורמי הג'יהאד וכדומה), ומצד שני, הוא עשוי להוביל לעימות (דיפלומטי ואולי אף צבאי) עם ארצות הברית והמערב.

ארצות הברית, כמי שחרתה על דגלה את המאבק במשטרים סוררים התומכים באופן פעיל בטרור – ובשנים האחרונות בגורמי הג'יהאד העולמי – חייבת לנקוט מדיניות תקיפה וברורה נגד הסיוע של סוריה לגורמי הג'יהאד. בהקשר זה רלוונטיים במיוחד שני צעדי מדיניות מרכזיים: חשיפה פומבית וגינוי חד-משמעי לתפקיד שממלאת סוריה בטרור בעיראק, ואיום בסנקציות אם לא תחדל מכך. הירידה המדווחת במספרם של גורמי הג'יהאד העולמי המגיעים מסוריה לעיראק²² אין בה די, ויש לעמת את המשטר הסורי עם העובדות המעידות על משחקו הכפול. ממשלו החדש של הנשיא אובאמה עשוי להציע גם לסוריה (כמו לאיראן) דיאלוג על מכלול נושאים שיסייעו בידה להיגרע מ"ציר הרשע". בין מגוון הנושאים אשר וודאי יכללו בדיאלוג זה יש לכלול גם את הדרישה התקיפה לחדול מסיוע לטרור בכלל ולטרור של הג'יהאד העולמי בפרט.

מהזווית הישראלית, בכל הנוגע למאבק בג'יהאד העולמי עדיף לה לישראל לשמור על פרופיל נמוך. ראשית, ממילא מהווים אל-קאעדה, גורמי ג'יהאד עולמי ומדינות המסייעות להם יעד לפעילות מצד מדינות המערב; שנית, ישראל מואשמת לעיתים כי עמדתה הנוקשה בסכסוך עם הפלסטינים מהווה גורם מניע או מתסיס לפעילות הטרור של הג'יהאד העולמי. לפיכך מעורבות גלויה במאבק העולמי בטרור עשויה רק להקשות מבחינה הסברתית על מדינות הקואליציה. עם זאת, גישה זו אינה צריכה למנוע מישראל להמשיך ולתרום מניסיונה ומיכולותיה הגבוהות בתחום המודיעין, על מנת לסייע ללחימה בגורמי הג'יהאד העולמי ובכלל זאת לספק מידע אשר יביא לחשיפת מעורבות הגורמים המסייעים לפעילותו, ובכללם סוריה.

הערות

1 אייל זיסר, **סוריה של אסד – על פרשת דרכים** (תל-אביב: הקיבוץ המאוחד, 1999), עמ' 116–118; משה מעוז, **אסד – הספינקס של דמשק: ביוגרפיה פוליטית** (תל-אביב: דביר, 1988), עמ' 179–181; פטריק סיל, **אסד – מאבק על המזרח התיכון** (תל-אביב: מערכות, 1993), עמ' 462–464.

2 **מעריב**, 22.7.2005 – <http://www.nrg.co.il/online/1/ART/961/656.html>

3 Middle East Times, 21.11.2008.

4 Middle East Newslite, 4.6.2007.

5 The Sunday Times, 2.11.2008.

- Middle East Newslane, 4.6.2007. 6
- Middle East Newslane, 29.3.2007. 7
- Middle East Newslane, 19.12.2008. 8
- הסלפיון – זרם פונדמנטליסטי סוני קיצוני. 9
- New York Post*, 30.9.2008; *Daily Star*, 8.11.2008. 10
- The Sunday Times*, 2.11.2008. 11
- BBC, 12.12.08. 12
- BBC News, 12.12.2008. 13
- Guardian*, 28.9.2008; *Los Angeles Times*, 30.9.2008. 14
- הארץ, 26.10.2008. 15
- The Christian Science Monitor*, 24.9.2008. 16
- David Schenker, "Stability in Lebanon", *Policy Watch*, No. 1406, Washington Institute, 2 Oct. 2008; BBC, 13.8.2008. 17
- Guardian*, 28.9.2008. 18
- Middle East Newslane, 12.10.2008, SANA, 29.9.2008. 19
- Ynet, 21.11.2006 - <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3330678,00.html> 20
- הארץ, 17.9.2008. 21
- Middle East Newslane, 9.12.2008. 22